

Varoluşçuluk ve Jean Paul Sartre Örnekleme

Doç. Dr. Merih Tekin Bender

Özet

Bu makalede, varoluşçu felsefe ve Jean Paul Sartre örneğinde, bu felsefenin sanata yansımaları ele alınmıştır.

İki dünya savaşını geride bırakan insan ruhunun çektiği acılar, varoluşçu felsefe ile dile gelir. Varoluşçuluk tanrı ve tanrıtanımazlar olarak iki gruba ayrılır. Kısa sürede tüm dünyaya yayılan bu akımda temel düşünce, insanda varlığın özden önce gelmesidir. Varolan insan, özgürce kendini seçer ve bu seçimlerin sorumluluğunu taşıyarak özünü yaratır.

Varoluşçu düşünürlerin çoğu ve tanrıtanımaz Sartre, özellikle roman ve tiyatro eserleriyle öğretilerini toplumla paylaşır. Bu sayede felsefe ile sanat en üst noktada kaynaşarak, özgürlükçü felsefe varoluşçuluk, toplumsal yararı öne almasıyla, sanat alanında, eleştirilere açık yerini alır

Anahtar Kelimeler

felsefe
varoluşçuluk
varlık
öz
sanat
Jean Paul Sartre.

EXISTENTIALISM AND JEAN PAUL SARTRE CASE

Abstract

In this article, existentialism and its reflections over art have been taken up with the example of Jean Paul Sartre.

Because of passing the two world wars, the sorrow feeling by spirit of people has been expressed with the philosophy of existentialism. Existentialism has separated into two groups as atheists and theists. In this doctrine that has been spread out the entire world, the basic idea is that Existence came before essence at man. Man who has already existed chooses himself free and he creates his essence with responsibility of that choosing.

Many existentialist thinker and also atheist Sartre share their doctrines with society using works of art especially as novel and play. Therefore, philosophy and art coincide perfectly and, partisan of freedom existentialism has been situated in field of art as being disputable.

Keywords

philosophy
existentialism
existence
essence
art
Jean Paul Sartre

1. Giriş

“Düşünüp taşınarak karar vermenin içinde daima hileli bir şey vardır. Düşünüp taşındığım zaman zarlar atılmıştır bile” (Murdoch, 1981: 105) diyen Sartre’ın bu sözleri zihinleri uzun yıllardır meşgul etmektedir. O halde, hileli de olsa, zarlar çoktan atılmıştır. Böylesi güzel ve şairane bir nedenden yola çıkılarak, araştırmanın içeriğinde varoluşçu felsefe ele alınmakta, ünlü düşünür Sartre’ın görüşlerinin de yardımıyla sanattaki yansımaları düşündürülmeye çalışılmaktadır.

2. Nedir Varoluşçuluk?

Varoluşçu felsefe, Kierkegaard’dan Marcel’e tanrıci, Heidegger’den Sartre’a tanrıtanımaz varoluşçuluk şeklinde adlandırılarak uzanan iki karşıt çizgiden oluşmaktadır. Genel çizgileriyle, bir taraftan bireyin varoluşunu hareket noktası olarak kabul eden bir varlık felsefesi iken, diğer taraftan da, bu kişinin dünya içindeki yer alışlarını, başkaları ve toplum karşısındaki yerini ve değerini anlamaya çalışan, onun eylemlerinin temelindeki sorumluluğunu şiddetle hisseden bir etik ve değerler felsefesi görünümündedir (Gürsoy, 1987: 38, 49).

Temel sorun, bir anlamda “İnsanoğlu bu usdışı anlamsız dünyada nasıl yaşar?” sorusuna yanıt aranmasıdır. Varoluşçulardan bazıları, Danimarkalı Kierkegaard örneğinde olduğu gibi, bu sorunun yanıtının dini inançta yattığını düşünmüşlerdir. Sartre gibi diğerleri de ateist olarak, yaşamı anlamlı kılabilmek için, kişinin tecrübe edinme yollarını ve daha insancıl inançları araştırmışlardır (Popkin ve Stroll, 1956: 190).

Dünya üzerindeki anlam arayışının tırmanmasının nedeni, varoluşçuluğun ortaya çıktığı zamana dair şartlar incelendiğinde daha iyi anlaşılacaktır. 20.yy’ın ilk yarısında toplumsal yapıdaki değişmelerle birlikte, endüstri ve teknik ilerlemeler olmuş, kapitalist yaklaşımlar sonucunda sınıflar arasındaki farklar artmış; geride bırakılan iki dünya savaşı sonrasında yaşanan bunalımlar, yeni bir savaş gündeme gelebilir korkusunu yaratmıştır. Birey dinsel, sosyal ve ekonomik baskılar altında mutsuzluğa ve huzursuzluğa itilmiştir. Tek başına yeterli güce sahip olamadığı için, dayanışma sonucu bir araya gelirse, ekonomik ve sosyal gücünün artacağına inanmıştır (Şentürk, 1999: 157). Böylesi bir toplumsallaşmanın sonucu olarak kişisel özgürlüğünü yitirmeye başladığını sezen insan ruhu, adeta yeniden kendi varlığını ortaya

koyabilmek, yaşamını yine kendi yönetimine alabilmek ve özgürlüğüne sahip çıkabilmek için varoluşçuluğa sığınmakta bulmuştur çıkar yolu.

Varoluşçuluk tanımları ise kişilere göre farklılıklar gösterir. Weil'e göre varoluşçuluk bir bunalım, Mounier'ye göre umutsuzluk, Hameline'e göre bunaltı, Banfi'ye göre kötümserlik, Wahl'a göre başkaldırı, Marcel'e göre özgürlük, Lukacs'ya göre idealizm, Benda'ya göre usdışıcılık, Foulquie'ye göre saçmalık felsefesidir. Heinemann'a göre varoluşçuluğun gerçek bir tanımı yapılamaz. Çünkü varoluşçuluk sözcüğünü kucaklayan tek bir öz, tek ve değişmez bir felsefe yoktur. Bu sözcük, aralarında derin farklar bulunan çeşitli felsefeleri gösterir. Sartre da Heinemann gibi varoluşçuluğa ilişkin tek ve belirgin bir tanım yapmaktan kaçınmaktadır (Sartre, 1961: 1-30).

Yapılan tanımlar değerlendirildiğinde, yine tek bir tanıma ulaşılamasa da, varoluşçuluğa dair temel ilkeler sezilebilmektedir. Bunlar arasında en önemlisi ve hem tanrıca, hem de tanrıtanımayan olanların birleştiği nokta, yalnız insanda "varlık"ın özden önce geldiği fikrinin kabul edilmesidir. İnsan kendi özünü seçer. Böylelikle de öz, varoluştan sonra geliyor demektir. Çünkü seçmek için önce var olmak gereklidir. Dünyaya geldiğimizde bir takım şartlar söz konusudur ama bu durum, onlar karşısında nasıl davranacağımızı kendimizin seçtiği gerçeğini değiştirmez. Bu arada önemli diğer bir kavram "özgürlük"tür. Herhangi bir sınıra bağlanmamalıdır özgürlük. Söz konusu olan, gerçekte seçme özgürlüğüdür. Seçmemek özgürlük olamaz. Seçmemek bile, aslında seçmemeyi seçmektir. Ayrıca insan sorumludur. Kendini seçmesinin, özünü yaratmasının verdiği sorumluluk, doğal olarak kendine aittir.

Kierkegaard, varoluş üzerinde düşünmenin, ilke olarak söz konusu olamayacağını söyler. Çünkü bu, yeniden, soyut kavramlar içine düşmek ve varoluşun kendini bir öz haline getirmek olur ki, bu da bir çelişkiyi içerir (Foulquie, 1991: 21-23). O halde bu araştırma ile de yapılmaya çalışılan şey, çelişkiye düşerek varoluşu anlamaya çalışmaktır bir anlamda.

Türkiye'de aydınlarla varoluşçuluğun tanışmasına bakıldığında, ilk buluşmanın, Jean Paul Sartre'ın kitapları ile olduğu görülür. O'nun ülkemizde belki de eserleri okuyucuya en çok ulaşan varoluşçu düşünür-yazar olması, araştırma içeriğinde özel olarak değerlendirilmesinde etken olmuştur.

3. Varoluşçu Sanat ve Jean Paul Sartre

“Anne ben nasıl dünyaya geldim? Karnında mı? Neden? Tanrı kim? Niçin bizden saklanıyor? İçimde mi? Nasıl? Peki neden buradayım? Neden? Niçin? Niye? İyi de?...” gibi sorularla varlığımızı sorgulayışımız çocukluk yıllarımızın canlı hatıraları arasındadır. İstisnaları ayrı tutarak anımsarsak, hayatımızın ilk yıllarının bu filozofça soru işaretlerinin de çoğu zaman cevaplanmak yerine hayal kırıklıkları ile sonlandığını görmemiz olasıdır. Kimimiz cevap alamamış, duymazlıktan gelinmiş, alanlarımızdan ayıplananlarımız olmuştur. “Çarpılırsın böyle konuşma sakın!” diye korkutulanlarımız. Soru soramaz olmuşluğumuz nedensiz değildir açıkçası. Bazılarımız kabullenmişizdir her şeyi. Uslu çocuklar olup, düşünmeyi bizim yerimize yapacak olanlara bırakmışızdır. İçerimizden bazılarımızsa, inatla sürdürmüştür ve sürdürmektedir düşünmeyi, sorgulamaya devam etmeyi; asi damgası yemek uğruna da olsa. Ebeveynleri sorularını nasıl yanıtlamıştı bilinmez ama bu “düşünür”, “sorar” kimliğini yaşamı boyunca sürdüren özel kişilerden biridir Sartre.

Sartre göre, yalnız insanda varoluş özden önce gelmektedir. Başka varlıklarda tohumun veya yumurtanın içinde barındırdığı olanaklar varlık halinde görüneceklerdir. Tohumun taşıdığı olanak, sonradan o olanaklara sahip olacak varlıkların özü demektir. Öz daha sonra varlık kazanır. Şu halde onlarda öz önce, varlık sonradır. Ancak insanda iş değişiyor. İnsan kendini çevreleyen olanaklardan herhangi birini seçebiliyor. Çünkü insanda özgürlük vardır. Özgür oluşu sebebi ile kendi özünü kendi seçer. İnsanın özgürce seçtiği öz hangi özdür? Bizi insan yapan evrensel öz mü, yoksa her birimizi falan ya da filan kişi yapan bireysel öz mü? Buna cevap olarak Sartre 27 Aralık 1944 tarihli Action Dergisi'nde der ki:

“Önce insan vardır, sonra şu veya bu adam (Aktaran, Foulquie, 1967: 29).” Ve yine ona göre özgürlük, ancak her şey anlamını yitirdiği zaman ortaya çıkabilir; çünkü anlam, ne tür olursa olsun, yalnızca ideolojik bir kabuktur (Robbe - Grillet, 1982: 144)... “İnsanoğlunun özü, özgürlük içinde askıdadır (Yenişehirlioğlu, 1982: 119).” Sartre'a göre insan, özgürlüğü nedeniyle kendi varoluşunu, kendi seçimini hiçbir etki olmadan belirler ve bundan dolayı da yaptıklarının tamamından sorumludur. Diğer yandan Sartre'ın tanrıtanımsız varoluşçuluğunda insanın doğası yoktur. O özgürlüğü sebebiyle hangi kişilik ya da doğayı istiyorsa kendisi seçer ve buna bağlı olarak da değerlerini yaratır. Çünkü insanda varoluş, özden önce gelir (Karakaya, 2004).

Özgürlüğün ve kendini seçmenin toplumsal bir sorumlulukla bağlanması, varoluşçuluk öğretisinin, özellikle sanatta yararcı bir noktaya gelmesini gerektirmektedir. Bu da dolayısı ile varoluşçuluğun, sanat tartışmaları arasında, "sanatın ereği kendindedir" safını tutanların karşısında yerini alacağı anlamına gelir.

Sartre'da insan her şeyden önce, kendisini anlamsız bir varlık ve boş bir hayat karşısında bulmaktadır. Çünkü bu varlık yaratılmamıştır, hiçbir sebebe dayandırılmayacağı için de gereksiz, fazla ve saçmadır. Bu durum ile karşı karşıya gelme, insanda bir irkilme ve tikslenme hali ortaya çıkarır. Sartre buna "bulantı" adını vermektedir. İnsan bir taraftan varlığın bütün ağırlığını kendi omuzlarında hissetmekte, diğer taraftan ise, onun bir saçmalaktan ibaret olduğunu kavramaktadır (Gürsoy, 1987: 49).

O halde bu insan, kendi evrenini ve kendi değerlerini kendisi yaratmak ve ona kendi özgür projeleri çerçevesinde bir anlam kazandırmak zorundadır. Yani bir yerde saçma ve gereksiz olan evren, insanın ona yönelişleri ile değer kazanacaktır.

Evrenin varlığı gibi, insanın kendi hayatının da bir gereği ve amacı yoktur. O kadar ki, işte bütün varoluş planı, bu boşluk karşısında insanın duyduğu tedirginlikle şekillenmiştir (Gürsoy, 1987: 49-50).

Öncelikle kişi başkasına değil, kendine güvenmesi gerektiğini anlamaksızın, hiçbir şey amaçlayamaz ki o yalnızdır, sonsuz sorumlulukların ortasında dünyaya terkedilmiştir, yardım alamaz, kendisi için hazırladığı amacından başka amacı yoktur, dünyada kendisi için zorladığı kaderinden başka kader yoktur. Jean Paul Sartre (Christian, 1986: 570).

Sartre'ın bu sözleri varoluşçuluğun bireyselliği ne denli öne çıkardığını açıkça göstermektedir. Ancak öne çıkarılan bu bireysellik, başta roman ve tiyatro olmak üzere, sanat eserlerine karamsar bir yaklaşımla yansıtılır. Yalnız, yabancılaşmış, acı çeken insan ruhu öyle çok işlenir ki, bu yönleri ile varoluşçu sanatçılar, karamsarlık edebiyatı yaptıklarına, insanın mutsuzluğuna katkıda bulduklarına ilişkin eleştirilerin hedefi olurlar.

Örneğin Sartre'ın *Drole d'Amitie* (Bir Tuhaf Arkadaşlık) adlı eserinde korkunç zamanlarda arayışlarını yaşayan Brunet'nin Vicarios'a

söyledikleri, umuda hiç yer bırakmaz: “Bir milyar esirle, yerkürenin dört bir yanında bu ateşle mi arkadaşlık isteyebiliyorsun? Sevgi isteyebiliyorsun? Hiç beklemeden insan olmak isteyebiliyorsun (Clezio ve Le, 1982) ?”

Varoluşçuların karamsarlıklarına yönelik eleştirilere, Sartre’ın çağdaşı ve varoluşçu bir yazar olan Camus’nun, Nobel armağanını aldığı zaman yaptığı konuşma cevap verir niteliktedir:

Birinci dünya savaşının başlangıcında doğanlar, Hitler’in iktidara gelişi ve ilk devrimci mahkemelerin kuruluşu sırasında yirmi yaşında olanlar eğitimlerini bitirirken, İspanya Savaşını, toplama kamplarını, zindancıların, işkencecilerin yönettiği bir Avrupa’yı görenler, şimdi artık büyümüşler, çoluk-çocuk sahibi olmuşlar ve atom silahlarının tehdit ettiği bir dünyada eserlerini ortaya koymuşlardır. Elbette kimse onlardan iyimserlik bekleyemez (Cruikshank, 1965: 8-9; Turgut 1990: 89).

Görüldüğü gibi, umutsuz, karamsar eserlerin oluşumunu Camus, sanatçının yaşadığı koşullardan ve toplumdan etkilenişinin bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Haksız olduğu da söylenemez. Başlangıcından itibaren sanat hareketleri incelendiğinde, bir anlamda, ortaya çıkan eserlerin dönemin kültürel, sosyal, siyasi bilânçosunu sunduğu gerçeği ile karşılaşmaktadır. Bu durum, sanatçının yüksek duyarlılığı düşünüldüğünde hiç de yadırganmayacaktır.

Sartre’ın romanları, sorunlu ve çözümlenecidir. Bu romanlar, sayfalarında dile getirdikleri çatışmaları duyuyorsak etkiler bizleri. Sartre dili, “başkaları için varlık”ın temel yanlarından biri olarak ele almıştır: “Beni gözleyen, davranışlarımı yorumlayan biri, yani bir başkası varsa, mutlaka dil vardır (Murdoch, 1981: 115,131).” Bize bıraktığı eserlerinin bugün tartışılacağı bilinci ile bu cümleyi söylemiş olmalı. Eserlerinde somutlaşan o dil, kendi dilini bile konuşmayan ama yine onun aracılığı ile paylaşılan düşüncelerinin köprüsü olmuştur.

Romanda dizgeleşir Sartre’ın felsefi düşünceleri. Onun kahramanları, çok da süslere, söz sanatlarına yaklaşımadan aramaya başlar gerçeklere ulaştıracak yolları. Her biri Sartre’ın zihninin dillenen tanıklarındır aslında. Tıpkı adeta Sartre ile özdeşleşen Bulantı’nın Roquentin’inde olduğu gibi. Ve Roquentin konuşmaya başlar, Sartre’ın sesini uzaklardan taşıyarak:

“Bu geçen birkaç günün öncesinde, “varlık”ın anlamını gerçekten hiç hissetmemiştim. Genellikle varoluş kendini gizler. O burada, çevremizde, içimizde: biz “o”yuz ve ondan konuşmadan iki kelime edemeyiz, fakat sonunda asla onu kavrayamayız... Varoluş, uzaktan düşünülebilecek bir şey değildir: O, sizi kabaca kaplar...

...Ve ben, fazlasıyla saçmayım. Ve hala insanlar kendilerini yasa ve ihtiyaç fikri yanında gizlemeye çalışıyorlar. Boşuna: Her var olan, nedensiz doğar, tembellik zaafı yüzünden varoluşunu sürdürür ve kazara ölür (Christian, 1986: 569).”

Romanları ve oyunlarından bahsettiğimiz Sartre’ın şiire ve güzele dair görüşleri şaşırtıcıdır. Çünkü o şiiri güzelle açıklayarak edebiyattan uzaklaştırır. Ona göre güzel veya güzellik varlığın soyutlanması, gerçeğin sapmasıdır. Güzel, varlıktan uzaklaşıp, hiçlik hakkında düşündürmektir. Bu nedenle kötüdür. İmgesel olan, şiirsel olan güzeldir. Güzelin sosyal ve ahlaksal bir değeri yoktur. Ama iyinin vardır. İyi doğru ve yanlışla ilgilidir. Bu nedenle edebiyat iyidir, şiir güzeldir (Turgut, 1990: 93). Şiir dili imgeleme dayanır; metafor ve tanımlar rol oynar burada. Şiirde önemli olan sözcüklerin kendileridir. Onların neyi gösterip göstermedikleri, daha doğrusu ne hakkında olup olmadıkları önemli değildir. Sanatçının duyuları, imgelemeleri önemlidir şiirde (Naess, 1968: 265; Turgut, 2000: 107). Sanatçının duyuş ve imgelemelerinin gerçeğin önüne geçmesi fikrini kabullenememesi belki de Sartre’ın felsefesinde en fazla olumsuz eleştiri alabilecek düşüncedir.

Varoluşçu sanatı kimliğinde örneklere çalıştığımız Sartre için yaşamının en özel kişilerinden biri olan bir diğer varoluşçu yazar Simone de Beauvoir şunları söyler : “Sartre bütün yaşamı boyunca, hep kendini tartışma konusu yapmayı, kendini yeniden gözden geçirmeyi sürdürmüş ve “beyin patlatmak” için büyük bir çaba harcayarak çoğu zaman kendine karşı düşünmeyi seçmiştir (De Beauvoir, 1974: 9).”

4. Sonuç ve Değerlendirme

Her şey şaşmakla başlamıştır. “Ne zaman dünyanın derin anlamını sezer gibi olduysam, onun basitliği şaşırttı beni (Camus, 1992: 11).” demiştir Camus, Gabriel Marcel “varoluş şaşmadan ayrı düşünülemez (Foulquie, 1991: 38)” derken. Ve şaşmayla başlayan serüven, düşünmeyle devam ederek varoluşçu felsefeyi doğurmuştur. Bu felsefe

ile görülmektedir ki düşünmek sahiden de yalnız kişinin sorumluluğunda olmakla birlikte, başkalarının da sorumluluğunu içine katmaktadır. Şu an da okuyucuyu düşündürme isteğinde olduğu gibi. Bunalımlara da girse, çelişiklere de düşse (ki onlar yaşanan sosyal süreçlerin bir sonucu idi belki de), hep insan önce gelmiştir varoluşçulukta. Var olan ve özünü bu varlığı ile yaratan insanın zaferidir bu.

Tanrı inançları bakımından ikiye ayrılan varoluşçular, temelde insan yaşamının bu usdışı keyfi dünyada nasıl bir anlam taşıdığını sorgulamaya çalışmışlardır. Ardı ardına gelen dünya savaşlarının insanlığa yaşattığı acılar, bu felsefenin bunalımlı, karamsar bir görünüm çizmesinde büyük etken olmuştur. “Yeni bir savaşın çıkabileceği korkusunun, tedirginliği hepten arttırması da işin cabasıdır” denilebilir.

Varoluşçuluk, insanı felsefenin ana konusu olarak kavrayışı ile, insanoğlunun ilgisini tüm dünyada üzerine çekmeyi başaran, hızla yayılan bir akım olmuştur. Üstelik varoluşçu filozoflar, sanat yapıtları ile öğretilerini geniş kitlelere yayarlarken, felsefe-sanat kaynaşmasını, hiçbir felsefe akımında görülmemiş bir şekilde üst düzeye taşımışlardır. Bir ressamı ele alalım, resmini çizerken kendi kendini de meydana getirir; eserin bütünü hayatıyla birleşir, yaşamına karışır. Tıpkı Sartre’ın kendi hayatının romanlarına karıştığı gibi... Bağlanıp, yükümlenmedir diye açıklar sanat eserinin yaratma sürecini Sartre. Ve demek ister ki böylece, “ben yaptım oldu!” diye sanatçı olunmaz. Sanatçı, eserinin varlığı ile yaşantısını paylaşır. İçleştirdiklerini dışlaştırarak topluma taşır. O eser de ancak bitiminin ardından eleştirilere açılır. Bu noktada kendi sanatçılarımız, sanatımız ve onun eleştirisi adına çıkarılması gereken önemli dersler bulunmaktadır.

Varoluşçulara göre insanda varlık, özden önce gelmektedir. İnsan, varlığının ardından, kendini tanımlayıp belirleyerek, özgür seçimleri ile özünü yaratır. “Kendini seçiş” kısmı, varoluşçuluğun en can alıcı yanı gibi görünmektedir. Bir söyleminde Sartre şöyle diyor: “Benim korkum serbesttir ve özgürlüğümü meydana koyar. Ben bütün özgürlüğümü korkumun içine koydum ve kendimi korkak olarak seçtim (Hızır, 1981: 110).” Sartre’ın anlattığı bu seçim, kendini seçmeye dair, vurgulu bir mecazi anlatım olmalı. Her birimizin kendimizi nasıl seçtiği gerçekten düşünülmeye değer. Doğrusu toplumların kaderini belirleyecek kadar önemli. Görünen o ki, bizim toplumumuzda uzun zamandır büyük çoğunluk susmayı, eylemsizliği, birbirine tıpatıp benzemeye uğraşmayı

ve onun dışında da hiçbir şey için çalışmamayı seçti. Bugün aradan yıllar geçmesine rağmen tartışmaya devam ettiğimiz öğretilerde kendi adımıza, bire bir ezberci nutuklarla yetinmeyip, seçmemiz ve ışıklandırarak üzerinde durmamız gereken kısımları bize özel özümseyebiliyorsak, bu bir çabadır. Aksi takdirde, ne hareketsiz bir nesne olan karbon kâğıdından farkımız kalır, ne de insana özel yaşam duruşumuz.

Seçme ve özgürlüğü, sorumluluk izlemektedir varoluşçulukta. Böylece seçimlerinden sorumlu olan insanın toplumsal yanı öne çıkar. Kendi ile birlikte toplumun tümünden sorumlu olan ve seçmeleriyle olayları yönlendiren insan, sanatçı da olsa, durum değişmez. Bu şekilde, sanatçının omuzlarına büyük bir insani sorumluluk da yüklenir, sanatı yararı bir çizgiye çekmek pahasına da olsa...

Kaynakça

Camus, Albert, Tersi ve Yüzü, Can Yayınları, çev. Tahsin Yücel, İstanbul, 1992.

Christian, L.James, Philosophy an Introduction of Wondering, CBS College Publishing, Fourth Edition, New York, 1986.

Clezio, G., Le – Z.M.O., "O Karşı Konulmaz Gençlik", Felsefe Yazıları, Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi Yayınları, çev. Nilüfer Kuyaş, İstanbul, 1982.

Cruickshank, John, Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı, De Yayınevi, çev. Rasih Güven, İstanbul, 1965.

De Beauvoir, Simone, Veda Töreni ve Jean Paul Sartre'la Söyleşiler, Varlık Yayınları, çev. Nesrin Altınova- Beyhan Kayıhan, İstanbul, 1974.

Foulquie, Paul, Varoluş Felsefesi, Hareket Yayınları, 1. Baskı, çev. Nurettin Topçu, İstanbul, 1967.

Foulquie, Paul, Varoluşçuluk, İletişim Yayınları, çev. Yakup Şahan, , İstanbul, 1991.

Gürsoy, Kenan, Ateizminin Pro"Sartre blemleri", Felsefe Konuşmaları, haz. Sadettin Elibol, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1987.

Hızır, Nusret, Felsefe Yazıları, Çağdaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1981.

Karakaya, Talip, Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk, Elis Yayınları, Ankara, 2004.

Murdoch, Iris, Sartre'in Yazarlığı ve Felsefesi, Yazko Yayınları, çev. Selahattin Hilav, İstanbul, 1981.

Naess, Arne, Four Modern Philosophers, Chicago Press, Chicago, 1968.

Popkin, H. Richard, Stroll Avrum, Philosophy Made Simple, by Doubleday –Company, New York, 1956.

Robbe-Grillet, Alain, "Bulantının Mirasçıları Bizleriz", Felsefe Yazıları, Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi, çev. Nilüfer Kuyaş, İstanbul, 1982.

Sartre, Jean-Paul, Varoluşçuluk, Ataç Kitabevi, çev. Asım Bezirci, İstanbul, 1961.

Şentürk, Leyla Varlık, "Varoluşçuluk Felsefesi ve Resim Sanatı", Anadolu Sanat, Sayı: 9, Eskişehir, Mart 1999: 157.

Turgut, İhsan, Sanat Felsefesi, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1990.

Turgut, İhsan, Çağımızın En Son Felsefe Akımları ve Felsefeciler (21. yüzyıl), Anadolu Matbaacılık, İzmir, 2000.

YENİŞEHİRLİOĞLU, Şahin, "Varlık Sorunsalı ve Jean Paul Sartre", Yazko Felsefe Yazıları, haz. Selahattin Hilav, Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi, Sayı:2, İstanbul, 1982.